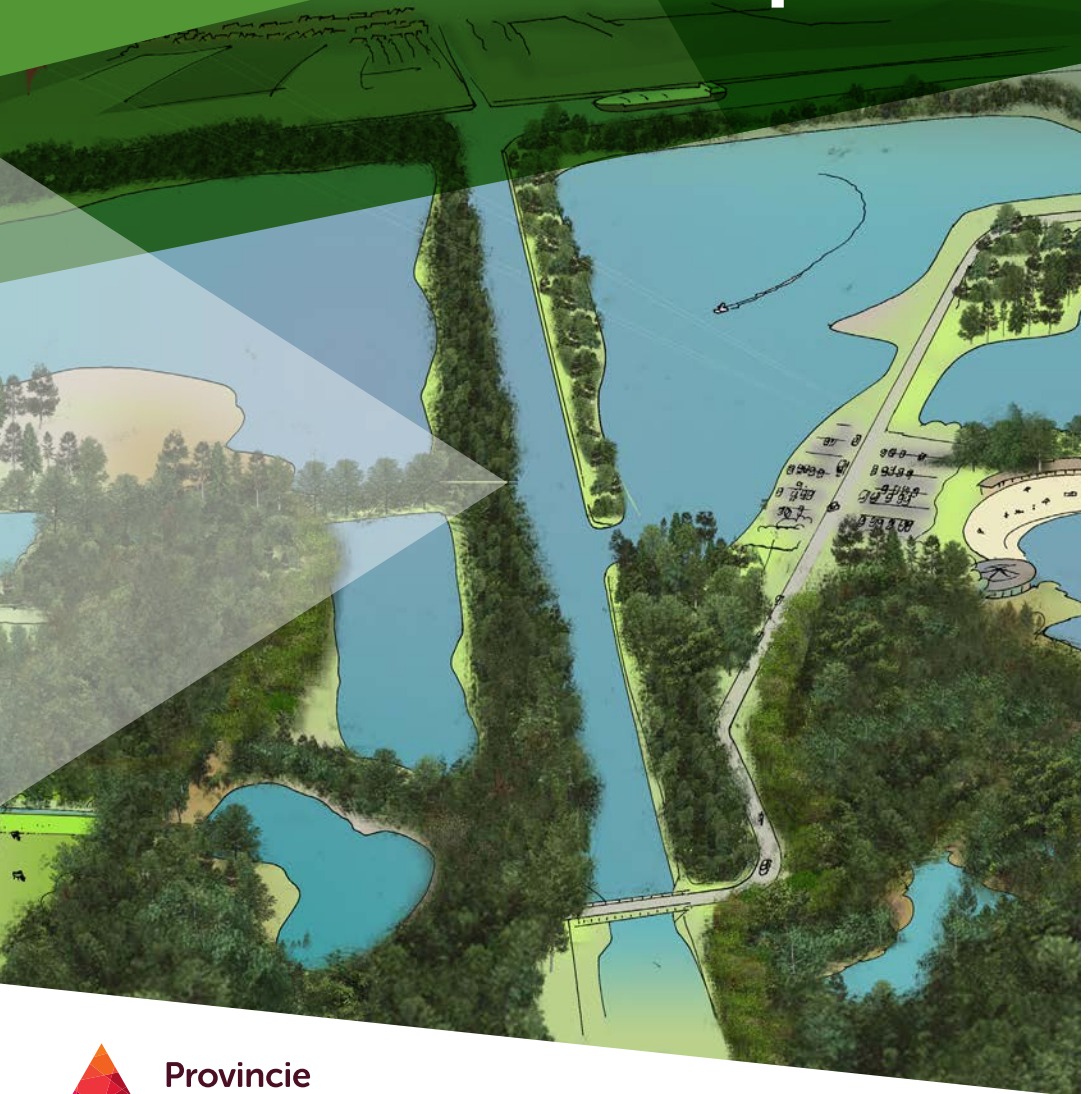

Landschapsbeeld
biodiversiteit

Kempense Merenlandschap

Provincie
Antwerpen

Kempense Merenlandschap

Voorwoord	4
Inleiding	6
Situering Kempense Merenlandschap	7
Karakterisering landschap	8
Natuur- en landschapsweetjes	9
Landschapsbeeld biodiversiteit	10
Natuur- en landschapsweetjes	12
Uitdagingen voor de toekomst	15
Voorbeeldprojecten	16
Colofon	18

Voorwoord

Natuur is mooi om naar te kijken, in te wandelen of in te spelen. Natuur biedt ook heel wat diensten aan de maatschappij, van bestuiving tot waterzuivering.

Om voldoende, kwalitatieve natuur te behouden, is permanente aandacht van alle overheden noodzakelijk, zowel mondiaal als lokaal. Er zijn immers verschillende oorzaken waardoor natuur nog dagelijks verdwijnt of verkleint.

Hoog in die lijst van oorzaken staat versnippering van natuur door het bouwen van woningen en bedrijven, aanleggen van wegen, plaatsen van hekken en stuwen, ...

Versnippering zorgt voor het verkleinen van natuurgebieden, het vergroten van de verstoringen in die gebieden en verkleint de mogelijkheden voor planten en dieren om zich doorheen het landschap te verplaatsen. Dat laatste is voor veel dieren essentieel. Denk maar aan de seizoenstrek van padden.

Het vermijden van versnippering en (opnieuw) verbinden van natuurgebied biedt hier oplossingen.

Om dit mogelijk te maken, werden voor de provincie Antwerpen de landschapsbeelden biodiversiteit ontwikkeld. Ze bieden zowel een inspirerend als ecologisch onderbouwd kader van hoe we de natuur in onze provincie wenselijk verbinden.

Het vergroenen van scholen en bedrijven, openbaar groen, een meer ecologisch beheer van tuinen, het aanleggen van poelen, het herstellen van netwerken van bosjes, houtkanten en bomenrijen, ... De landschapsbeelden biodiversiteit zorgen voor een globale visie op het groen-blauw netwerk in onze provincie. We gaan voor concrete resultaten en projecten waaraan diverse actoren kunnen meewerken.

Na het Internationaal Jaar van de Biodiversiteit in 2010, werd 2011–2020 uitgeroepen tot Decennium van de Biodiversiteit. Halfweg het decennium stellen we nu de landschapsbeelden biodiversiteit voor. Ik hoop met de landschapsbeelden een extra 'boost' te kunnen geven aan het realiseren van dit mondiale project.

Werken aan biodiversiteit doen we zichtbaar en onzichtbaar in onze provincie. We doen dit niet alleen, maar samen met heel wat gedreven partners. Bedankt voor al jullie inzet voor méér groen voor méér dieren en planten!

A photograph of Rik Röttger, a man with curly hair and glasses, wearing a light-colored button-down shirt. He is standing outdoors with his arms crossed, in front of a body of water and a line of trees. The background shows a clear blue sky and a calm lake reflecting the surrounding environment.

Rik Röttger
Gedeputeerde voor leefmilieu

Inleiding

Een 'landschapsbeeld biodiversiteit' geeft een inspirerende en ecologisch onderbouwde visie op het groen-blauw netwerk of groene infrastructuur voor een welbepaald gebied van de provincie Antwerpen.

Voor de volledige provincie Antwerpen werden 18 landschapsbeelden biodiversiteit gemaakt. Aan het maken van deze landschapsbeelden biodiversiteit is een uitvoerige landschaps- en soortenanalyse voorafgegaan. De indeling, de naamgeving en de uitwerking van de landschapsbeelden is gebeurd in overleg met een uitgebreide stuurgroep met vertegenwoordigers van onder meer de Vlaamse Overheid, regionale landschappen en bosgroepen.

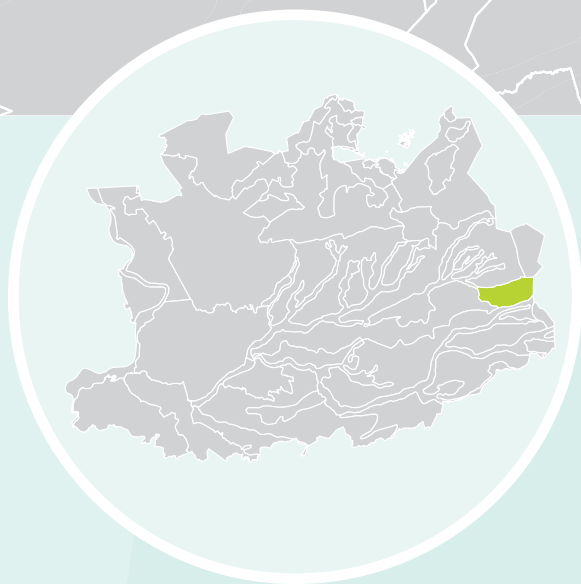
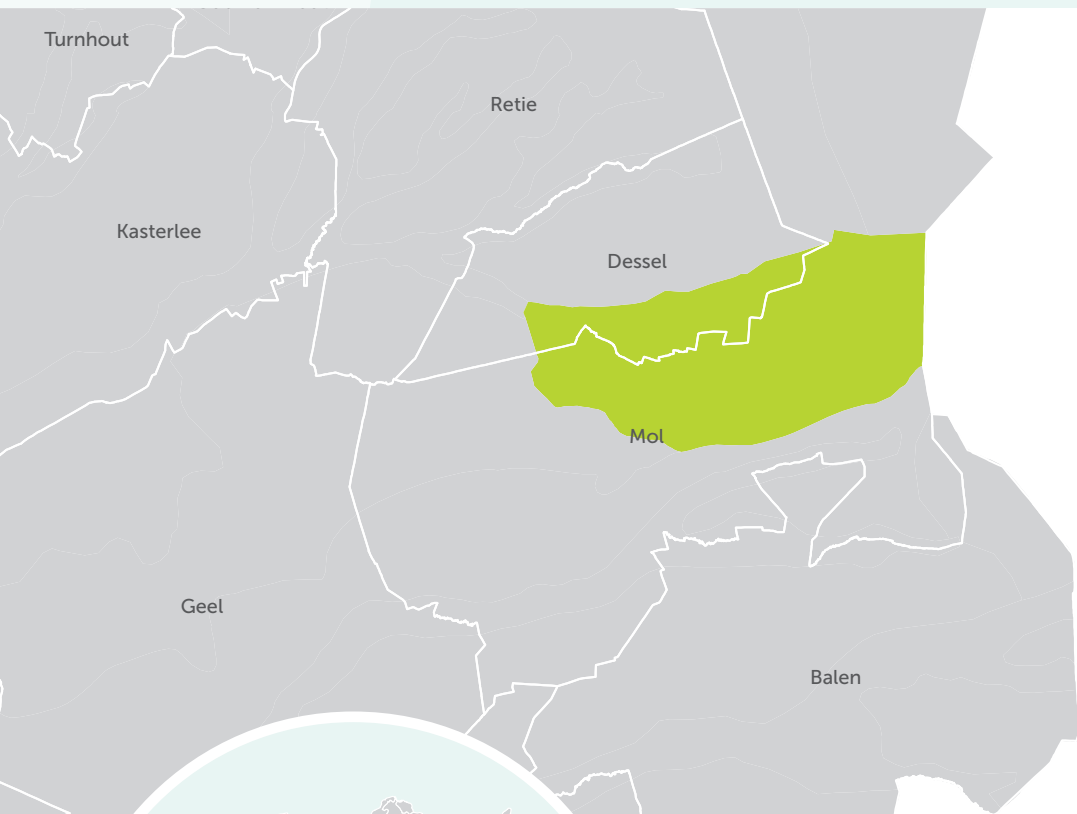
De landschapsbeelden biodiversiteit tonen de gewenste types groene infrastructuur in landschappen waarin mensen wonen en werken. Ook in het landschap buiten de (grote) natuurgebieden liggen er namelijk heel wat kansen om te werken aan groene infrastructuur, denk maar aan particuliere tuinen, wegbermen, waterlopen, landbouwgronden, de speelplaats van een school, een plantsoen in een wijk, de tuin bij een bibliotheek of gemeentehuis, industrieterreinen, een particulier bos,....

Het begeleidend boekje, dat u in handen heeft, bevat niet alleen een uitgebreide lijst maatregelen die genomen kunnen worden, het geeft ook tal van natuur- en landschapsweetjes over de streek, voorbeelden van projecten die de groene infrastructuur in deze streek nu reeds verbeteren,... Het landschapsbeeld biodiversiteit voor deze regio bevindt zich in het midden van dit boekje, zodat het makkelijk uitneembaar is.

Heel wat actoren zijn in dit landschap actief. Door samenwerking tussen deze actoren te stimuleren, willen we komen tot meer samenhang tussen de maatregelen die zij nu reeds nemen om de biodiversiteit te bevorderen.

Heeft u zin om de natuur in uw omgeving een handje te helpen, dan biedt dit boekje u de nodige inspiratie. Mocht u nog vragen hebben, aarzel dan niet om de provincie Antwerpen te contacteren.

Situering Kempense Merenlandschap

Karakterisering landschap

Het Kempense Merenlandschap wordt gekenmerkt door zandwinningsputten en de restanten van voormalige uitgestrekte bossen, heiden en moerassen. De zandwinningsputten zijn gelegen langs de kanalen Turnhout-Schoten en Herentals-Bocholt. De meeste putten staan rechtstreeks via een open verbinding of onrechtstreeks via een irrigatiestelsel in verbinding met de kanalen. Andere zijn hydrologisch geïsoleerd van de kanalen, zoals het Zilvermeer.

Naaldbossen bevatten hoofdzakelijk grove den en nemen een groot deel in van het kader waarin de zandwinningsputten gelegen zijn. Loofbossen bestaan voornamelijk uit eiken-berkenbos en vochtige populierenaanplanten.

In het noorden van het Kempense Merenlandschap bevinden zich de beken Voorste en Achterste Nete, die belangrijk zijn voor o.a. diverse vispopulaties.

Ten zuiden van de waterplassen is actueel nog een kleinschalig landschap, rijk aan bomerijen, houtkanten en houtwallen.

Heidegebieden zijn vrijwel beperkt tot de natuurgebieden. Hier en daar vind je in het landschap sporadisch nog droge graslanden en fragmenten van droge heide.

Natuur- en landschapssweetjes

Kempense Lake District

Tijdens het graven van de Kempense kanalen in de 19de eeuw stootte men op een laag wit zand. Omdat dit zand onbruikbaar bleek te zijn voor de landbouw, werd het op de kanaaloevers achtergelaten. Het witte zand bleek echter van een zeer hoge kwaliteit te zijn!

Door de kwartszandontginning veranderde het landschap hier in een merenlandschap. De diepte van de zandwinningsputten varieert tussen 1 en 30 meter. Bijna alle putten bevatten kalkrijk water en hebben smalle oeverzones. Het merendeel van de putten is omgeven door bossen. Maar in de oeverstroken van verscheidene plassen kun je ook heide aantreffen.

Sommige putten evolueerden tot recreatiedomeinen. Zo zijn de waterplassen met hun hagelwitte stranden in het Provinciaal Recreatiedomein Zilvermeer voormalige zandwinningsputten.

Het water van de zandwinningsputten oefent een grote aantrekkingskracht uit op allerlei dieren. Je kunt er onder meer eenden zoals bergeend, krak-eend, pijlstaart of zomertaling aantreffen, maar ook libellen als de bandheide-libel of variabele waterjuffer.

Oeverzwaluw

Leefgebied

Zuurstofrijke beken en ontginningsputten. Oeverzwaluwen gebruiken verticale zandwanden om een nest te maken.

Houdt van

Vliegende insecten die ze op relatief lage hoogte vangen. Ze jagen meestal boven waterlopen, poelen of ondiepe vijvers.

Bijzonderheden

De oeverzwaluw is de kleinste zwaluwsoort in Vlaanderen. In de broedtijd graven ze een horizontale broedgang die tussen de 40 cm en 150 cm lang is. De broedkamer zelf wordt bedekt met veertjes, gras en stro. En ze maken er meteen een flatgebouw van: oeverzwaluwen broeden in kolonies, waarbij de nesten gemiddeld zo'n 30 cm uit elkaar liggen.

Bandheidelibel

Leefgebied

Poelen, ontginningsputten, langzaam stromende tot stilstaande beekjes, grachten,... met waterplanten. Vaak komt er uittredend grondwater (kwel) voor.

Bijzonderheden

Zowel de mannetjes als de vrouwtjes hebben dwars over de vleugels een typische donkerbruine tot zwarte band. Om een volwassen libel te worden, moet een larve 'uitsluipen'. Dit kan soms op korte tijd massaal gebeuren, wat een mooi schouwspel oplevert!

Kleinschalige landbouw

De zone ten zuiden van de waterplassen is actueel nog een kleinschalig landschap, rijk aan bomenrijen, houtkanten en houtwallen. Zo bevindt zich in Mol, tussen Sluis en de zandwinningsput 'Miramar', een landbouwgebied dat doorspekt is met oude en goed ontwikkelde kleine landschapselementen.

Geelgorz

Leefgebied

Kleinschalige landbouwgebieden met veel houtkanten en bomenrijen, parkachtige gebieden, overgangsgebieden (bijvoorbeeld tussen bos en/of struweel en open landschappen). Geelgorzen maken een nest op de grond, tussen hoge planten en struiken.

Houdt van

Zaden en insecten. In de winter vormen percelen met wintervoer een welkome voedselbron.

Bijzonderheden

In zijn zang komt een stukje voor dat doet denken aan het begin van de Vijfde symfonie van Beethoven.

Kanalen

De Kempense kanalen hebben vooral een economische betekenis als transportweg voor de industrie. Via bevoeiing met voedselrijk kanaalwater verbeterden ze echter ook de omliggende landbouwgronden. Hiervoor werd een dicht netwerk van irrigatiekanaaltjes aangelegd, die op de kanalen aansluiten. Zij voeren ook het overtollig drainagewater af naar de kanalen of beken. In deze irrigatiekanaaltjes kun je trouwens de zeldzame beekschaatsenrijder vinden!

In Dessel bevindt zich een uniek kruispunt van kanalen. Hier kruisen namelijk het kanaal Bocholt-Herentals (het Kempens kanaal), het kanaal Dessel-Kwaadmechelen en het kanaal Dessel-Turnhout-Schoten.

Groentje

Leefgebied

Gebieden met droge of natte heide, nabij bosranden en struvelen met sporkehout of brem. Ook in bloemrijke gemaaide zones, zoals bermen, komt hij voor. Eitjes worden afgezet op struikachtigen zoals gewone dophei, gewone brem, struikhei, sporkehout of gaspeldoorn. Groentje is een prioritaire soort in de provincie Antwerpen.

Profiteren mee

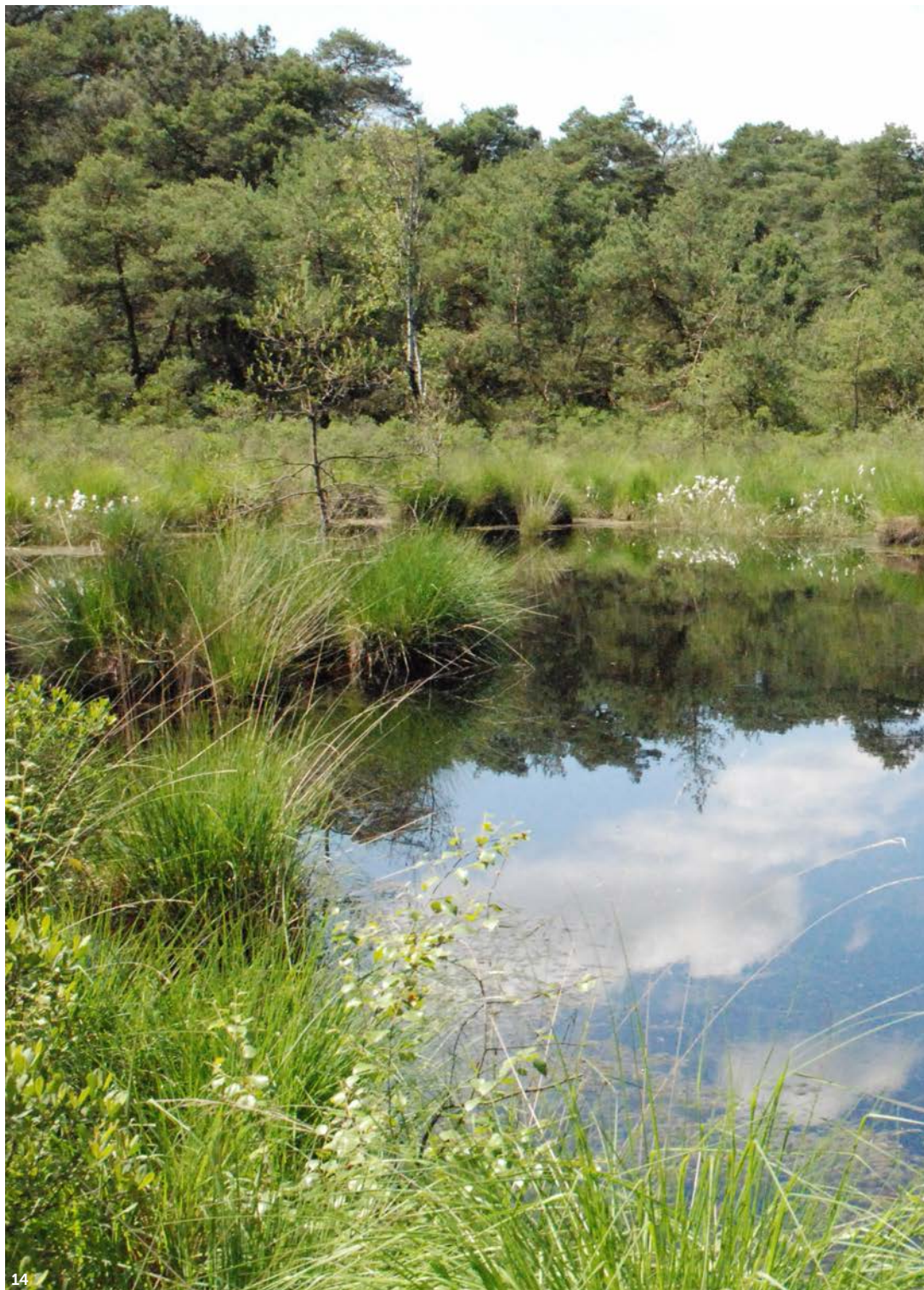
Heideblauwtje, heivlinder of hooibeestje

Bijzonderheden

Mannetjes verdedigen hun territorium van op een 1-2 meter hoge uitkijkpost op een opvallende struik. Vaak worden hiervoor jaar na jaar dezelfde struiken gebruikt.

Een gebied met heide, nabij een bosrand: de favoriete plek van het groentje. Heide vormt het leefgebied van heel wat dieren en planten. De kleurenpracht heeft ook reeds heel wat wandelaars in vervoering gebracht.

Uitdagingen voor de toekomst

We bekeken welke maatregelen we kunnen nemen om te komen tot een beter netwerk van groene infrastructuur en baseerden ons hiervoor op de kenmerken van het landschap en de soorten die er voorkomen. Sommige van deze maatregelen zijn makkelijk te realiseren, andere zullen meer inspanning vragen.

Naast onderstaande maatregelen zijn ook volgende aspecten belangrijk: het ecologisch beheren van tuinen, openbaar groen en bedrijventerreinen en het doordacht verwijderen van invasieve plantenexoten.

ontginningsputten/moerassen

- inrichten van de oever onder flauw talud
- lokaal steil maken van de oever
- lokaal kap van opslag van struweel
- herstel heidevegetatie langs de oever

droge bossen en struwelen/vochtige tot natte bossen en struwelen/bosranden/overgang bos-heide/droge heide/droge graslanden

- ontwikkelen van open plekken
- ontwikkelen en beheren van bosranden
- bosvorming naar gemengd bos en eiken-berkenbos
- kappen populier
- uitvoeren van een natuurgericht bosbeheer
- behouden van ecologisch waardevolle bomen en dood hout

zuurstofrijke beken

- verbeteren waterkwaliteit, o.m. door de aanleg van grasbufferstroken
- gefaseerd ruimings- en maaibeheer van de water- en oevervegetatie
- oplossen vismigratieknelpunten
- bevorderen structuurkwaliteit waterloop

halfopen landbouwgebied/poelen

- aanleg kleine landschapselementen (o.m. (knot)bomenrijen en houtkanten)

Voorbeeldprojecten

Met de landschapsbeelden biodiversiteit willen we komen tot een functioneel netwerk van groene infrastructuur. Talrijke partners zetten zich reeds in voor het vergroenen van het landschap. Denk maar aan een gemeente die de bermen ecologisch beheert, een wildbeheereenheid die een fauna-akker aanlegt of een landbouwer die een haag aanplant als perceelsscheiding.

Ook in deze regio worden reeds heel wat initiatieven genomen. Teveel om een volledige lijst te kunnen geven. We geven graag enkele voorbeelden!

Kijk op de website van je gemeente welke subsidies er beschikbaar zijn. Zo geeft de gemeente Dessel onder meer een subsidie voor het **aanplanten van hagen, haagkanten, houtwallen, bomenrijen...** Maar ook voor het aanleggen van extensieve groendaken geven ze een financieel duwtje in de rug.

Sibelco is één van de grote spelers bij de kwartzandontginning. Deze ontginningen hebben een grote impact op het landschap, maar het bedrijf neemt de nodige milderende maatregelen en dit ook voor de natuur. Voor de ontginning van de groeves Pinken en Donk (in Dessel) was het noodzakelijk om de Voorste en Witte Nete te verleggen. Beide waterlopen zijn echter belangrijk als leefgebied voor de kleine modderkruiper en rivieronderpad. Sibelco realiseerde **twee nieuwe stukken waterloop**, waarbij veel aandacht werd besteed aan structuur- en habitatdiversiteit.

Regionaal Landschap
Kleine en Grote Nete zaaide in
samenwerking met jagerverenigingen
in deze regio enkele fauna-akkers (of
wildakkers) in. Voor het inzaaien wordt
een mengsel van kruiden, granen of oude
landbouwgewassen gebruikt. **De fauna-
akkers zijn mooi om te zien en bieden het
hele jaar door voedsel en beschutting aan
heel wat dieren, zoals insecten, akkervogels
en zoogdieren.** Het Regionaal Landschap
werkt in het kader van fauna-akkers
ook hoe langer hoe meer samen
met landbouwers, imkers en
gemeentebesturen

Colofon

Landschapsbeeld biodiversiteit,
Kempense Merenlandschap, is een
uitgave

van de deputatie van de provincieraad
van Antwerpen:

Cathy Berx, gouverneur-voorzitter

Luk Lemmens

Ludwig Caluwé

Inga Verhaert

Bruno Peeters

Peter Bellens

Rik Röttger

Verantwoordelijke uitgever

Dirk Vandenbussche

Koningin Elisabethlei 22

2018 Antwerpen

Teksten en redactie

Provincie Antwerpen

Vormgeving

Bart Rylant – Studio Hert

Referentie (na schriftelijke toestemming)

Landschapsbeeld biodiversiteit,
Kempense Merenlandschap, uitgave
van de deputatie van de provincie
Antwerpen, editie 2015, pagina(s) waar-
naar u verwijst.

Eerste druk

juni 2015

Wettelijk depotnummer

D/2015/0180/24

Beeldmateriaal

([b]oven, [m]idden, [o]nder)

Bosgroep Kempense Heuvelrug (p 14)

Yves Coussement (p 5)

Theo Meulemans (p 13 [o])

provincie Antwerpen (p 4, p 16)

REVOM (p 8)

Toerisme Provincie Antwerpen –

Ronny Van den Bosch (p 9 [b])

Toerisme Provincie Antwerpen (p 13 [b])

Kobe Van Looveren (p 17)

Glenn Vermeersch (p 9 [o] , p 12 [o])

VILDA – Misjel Decler (p 13 [m])

VILDA - Rollin Verlinde (p 12 [b])

Groentje is een provinciale
prioritaire soort. Meer info op
www.provincieantwerpen.be, zoeken
op 'provinciale prioritaire soorten'

ARCADIS - Wilfried Jansen
of Lorkeers (p 1, p 10)

Bronnen

Opstellen van ecoprofielen voor diverse
regio's in de provincie Antwerpen (2013)
– Grontmij Belgium NV, in opdracht van
Provincie Antwerpen

DIENT DUURZAAM MILIEU- en NATUURBELEID
Departement Leefmilieu

Koningin Elisabethlei 22, 2018 Antwerpen

T 03 240 57 19 - leefmilieu@provincieantwerpen.be

www.provincieantwerpen.be

